

ziti, još za trajanja Koncila. U času kad svećenici osjećaju posebnu potrebu za homiletskim, duhu Koncila odgovarajućim pomagalima, prestao je izlaziti, koliko mi je poznato, jedini homiletski povremnik. Ipak, izgleda da »smrt« publikacije nije bila na zlo, već na veće dobro. »Verbum Dei«, što se vanjštine tiče, pojavio se doduše u jednakom ciklostilskom ruhu, ali s obzirom na sadržaj dobio je sasvim nov izgled.

Homiletski prilog želi pružiti svećenicima građu za koncilsko propovijedanje. U tu svrhu posegnuo je za prvorazrednim izvorima.

Premda dolazi na posljednjem mjestu, kao prvo treba spomenuti »biblijsku kartoteku« (Fichier biblique) Thierry Maertensa. Tu se obrađuju pojedine biblijske teme po slijedećoj shemi: najprije se daje kratak biblijsko-teološki sadržaj dotične teme (npr. blagoslov, Uznesenje Marijino), onda se indiciraju odgovarajuća mjesta u Bibliji, te se uz njih daje kratak komentar, i napokon se ostavlja prostor za osobne bilješke. Ova kartoteka (koju su Nijemci prijevodom već posvojili) pomoći će svećeniku da ispunj jednu od osnovnih obaveza. Koncila: da propovijeda biblijski. Usput spomenuto, ove biblijske teme mogu dobro poslužiti i kod kateheze, a i za razmatranje. Homiletski prilog nastoji dakle u ruke svećeniku dati prvi izvor propovijedanja — teme Biblije.

»Verbum Dei« pruža nadalje svećenicima najpozvanija tumačenja Objave, donosi, naime, izabrane govore pape Pavla VI držane Božjemu narodu na tjednim audijencijama. Na njima sv. otac tumači, dostupno puku, Koncil, Krista. »Papini su govori zapravo 'familiarni colloqui settimanali', kako ih sam on naziva, tj. 'sedmični obiteljski razgovori' ... Donosimo ih kao izvanredan primjer jednostavnog i dubokog propovijedanja, u kojemu se proživljena misao miješa s nadnaravnim unkcijom« — kaže se u uvodu.

Još je s jednog izvora, također nesumnjive vrijednosti i zajamčene koncilске svježine, zagrabio za svoje čitatelje »Verbum Dei«.

To su propovijedi velikih teologa (vraćaju se, Bogu hvala, vremena

kad su veliki teolozi bili neumorni propovjednici). Sretan je bio izbor, koji je počeo baš s propovijedima. P. Rajmunda Spiazziija, dominikanca, kojega je velik broj svećenika mogao sresti na ovogodišnjem svećeničkom tečaju u Zagrebu.

Priznat ćemo da »Verbum Dei« u ovom obliku nameće propovjedniku obavezu prilično samostalnog obrađivanja i uživljavanja uz takve s raznih vrela zagrabljene vode. No možda će čovjek, formirajući na temelju tih pomagala druge, iskusiti kako je istinita ona riječ da čovjek sam najviše uči kad poučava. Poučavajući druge, koncilski se čovjek sam najviše koncilski oblikuje. Tada će se, nadati se, ispuniti jedna praznina u »Verbum Dei«: pojaviti će se, naime, homiletski prinosi iz domaćeg pera.

Dijecezanski liturgijski odbor, čijim zalaganjem opet izlazi »Verbum Dei«, i to u »koncilskom« ruhu, ispunjava jednu od bitnih svojih zadaća. Vjerujemo da će »Verbum Dei« ići prema razvoju, rastu i punini.

I. Golub

Dr ANTE KUSIĆ, Teodiceja, III izdanje, umnoženo ciklostilom, veliki format, 272 str., SPLIT 1968.

Djelo dra Kusića možemo gledati i procijeniti kao katedralu. Ulazimo kroz »okvirnu problematiku« kao kroz raskošni svećani portal. Ulazimo u šumu argumenata za opstojnost Božju kao među stupovlje hramskih lađa. Napokon se penjemo u samo svetište teodiceje, u razmatranje o Božjem životu, svojstvima i djelovanju. Iskreno priznajem da mi se izgradnja ovog posljednjeg dijela (II, III i IV poglavlje) najmanje sviđa. Sve su teze toliko kratke, odveć zbite, nekud škrte, da duh traži više svjetla i obrazloženja. Nazirem pomalo odakle to. Autor je kao filozof osjetio da su ova pitanja stvarno simbiotične naravi: na granici i s područja filozofije i teologije. Po sebi veoma teška, teža za filozofa nego za teologa. Filozof, znamo, slijedi »farove« razuma. To prirodno svjetlo spoznaje ostavlja duh u tunelu. Zvijezde nam otkriva objava Božja. Filozof objavu prati samo jednim okom.

Doista, što mi — makar nas vode Aristotel i Leibniz — možemo pravo znati o Božjoj vječnosti, jednosti, osobnosti? O Božjem znanju i Božjoj volji? O Božjem konkursu s našom slobodom i djelovanjem — kad su upravo na tome lomili kopljica i rasipali pamet učeni i zavađeni dominikanci i isusovci? Neće li običnog mislioca predestinacija i reprobacija voditi na sam rub vrtočnice?

Autor zna da bismo o svemu tome htjeli više doznati. Ali to bi trebalo ispisati u novi svezak. Bila bi to knjiga »De Deo uno« promeditirana prema sadašnjim željama Crkve: ne odvajajući odviše ono što je Bog sastavio, pisci bi morali prikazati Božji život i djelovanje cjelovito — iz Objave i razmišljanja. To je, vidimo, teologija, a ne filozofska teodiceja. Tako je nešto zaželio Sabor. Priznajemo da je ovo što nam dr Kusić donosi dostatno za »običnu« školu. Njegova je knjiga zbog svoje šire koncepcije zahtijevala i bogatiju literaturu i pomniju razradbu o svim tim teškim pitanjima.

Toplo treba pozdraviti i odobriti onih 130 stranica (72—202) s podnaslovom: »Naše učenje o mogućnosti spoznaje Božje opstojnosti«. Taj je, rekosmo, dio Kusićeve teodiceje nalik na hramske lađe što se dižu na snažnim stupovima, dokazima za opstojnost Božju.

Sve je na početku dobro podzidao obranom načela uzročnosti. Pravilno ističe kako toga principa neće moći nagristi nikakve suvremene fizikalne terapije. Osnovica ljudskog mišljenja gotovo aksiomatski usvaja među ostalim »prvim principima« i ovaj. Čovjek ne može ostati humeovski »neutralan« dok motri slijed zbivanja. Mora biti aristotelski izazvan i stalno postavljati svoj »zašto«. (Zao nam je da autor nije uz Zimmermanna i Keilbacha naveo djelo F. Šanca D. I. »Stvoritelj svijeta«, gdje je načelo uzročnosti i dovoljnog razloga upravo klasično prikazano.)

Preko sto gustih stranica stvara golem prostor gdje je dr Kusić postavio 13 raznih dokaza da Bog postoji. Počinje s najtemeljnijim, Pascalu i mnogima najtežim, iz nenužnosti (kontingencije) svijeta. Prelazi na analizu života, čovjeka, reda

i gibanja, da uđe u svijet »istina«, u svemir duha i želje za srećom s jedne i moralne obaveze savjesti s druge strane. Završni pogled baca na čovječanstvo kao cjelinu, misleći sigurno na prastari adagij: Nemo omnes, omnes neminem deceperunt! Kako je to fantastično rasplesan spektar u kome se ocrtavaju toliki »konvergentni« putovi, da se sa stanu na istom čvorištu, u Bogu.

Pisac nije dijelio dokaze na »sigurne i nesigurne«, kao što je to učinio u svojoj velikoj Teodiceji p. Descoqs. (Samo uz dokaz iz entropije napominje njegovu manjkavost.) Pisac nije redao argumente u tri jedino moguća niza — makrokozmosa (svemira), mikrokozmosa (čovjeka) i diakozmosa (povijesti). Takva bi razdioba dobro došla prednosti i pamćenju. Isto tako ne govori o dva jedino moguća vidika kojim stvarnost svijeta i čovjeka vapi za Bogom: konkavno, bijedom koju treba ispuniti; konveksno, svojstvima koja treba protumačiti. Među prve iau npr. dokazi iz kontingencije i čežnje za blaženstvom, među druge iz reda u svijetu i moralne obaveze.

Ovo, međutim, nije baš važno. Ima nesto drugo važnije. Neke je dokaze pisac i odviše rastegnuo (o postanku života na 16, a o svršenosti i redu 33 stranice; ako dobro uđemo u stvar i shvatimo da je to u biti jedan jedini dokaz, onda je njemu posvećeno gotovo polja prostora za sve argumente). Druge dokaze, misaono i strukturalno važnije, tek je naznačio (iz kontingencije 4 stranice, iz savjesti 3 stranice). Možda treba kazati da je ove dobro obradio, a one prije spomenute preopteretio. Njegova ekskurzija u suvremenu literaturu o životu i svršenosti odvuksa ga je od jezgrovitog i sistematski umjerenog prikazivanja. (Mislio sam s početka da je to učinio pod utjecajem nove Tresmontantove knjige »Kako se danas postavlja problem Božje egzistencije«. Ali na toliko stranica nisam pronašao imena tog pisca, koji je prije dvije godine pobudio priličnu senzaciju svojim djelom. Tresmontant u biti odgovara na sve moderne prigovore »znanosti«, prije svega s područja biologije. O tom djelu napisao je V. Merčep članak u »Crkvi u svijetu«, 6 (1967.)

Uz argumente o »životu« i »redu u svijetu« treba spomenuti još nešto. To je, rekosmo, zapravo jedan argument, jer mu je temeljnica ista — red. Red koji zrači smislom i zahtijeva »mislioca«. U samoj obradbi potkrala se još jedna neugodnost: prikaz teorije Lecomte du Nouÿa o »protuslušaču« trebalo je uvrstiti u »prvi« argument, gdje je riječ o životu. Samu ideju »reda« koja nadilazi »slučajnost« autor je induktivnom metodom, a zatim jasnom analizom, mogao obraditi na početku ovih argumenata. Onda bi sve logički i bez muke slijedilo. Priznajem da je ovakav argument dosta pogodan za ljude koji u živoj prirodi otkrivaju čudesan red i »misao«, svrhu i zadatke, kao i za ljude koji u tehničkom svijetu sami ostvaruju »svrhovite« i »misao« stvari.

Dokaz »na način logistike« mogao je negdje prirasti kao bilješka. To je za prosječna čitaoca, pa i običnog intelektualca, jedva shvatljiva gimnastika duha. Nije mi žao što je autor donio dokaz »iz čudesas«, premda mnogi moderni autorj zaziru od tog dokaza. Držim da je fenomen čuda još uvijek »signum«, neobičan znak za neobičnu Stvarnost.

Svoj »etnološki dokaz« dr Kusić gradi na teorijama suvremenih etnologa (prije svega na djelu W. Schmidta). Nižući narode i plemena, religije i duhovne stavove, iznosi »uvjerenje« ljudskog roda o Božjoj egzistenciji. Ne znam da li današnjeg čovjeka, progresivno i evolucijski orijentiranog, takav dokaz može »uvjeriti«. Kvantitet ne rađa nužno »kvalitet«. Moguće je da »zaostali stari svijet«, globalno uzet, nije imao današnjeg svjetla, pa je stoga u mraku duha prizivao Boga, reći će pokoji protivnik. Možda je sretnije postavio ovaj dokaz I. Kozelj D. I. (»Etnološki dokaz za Božju opstojnost u svjetlu današnjice«, BS (1963) 13—40.) Kozelj prije svega računa s konstantom religiozne »prirode« u čovjeku, koja povijesnoj religioznoj svijesti i uvjerenju daje osnovni ton i temelj: Time tumačimo sve periode »areligioznosti«, kad je sama ljudska priroda oskvrnjena bilo čudorednim padom, bilo nepromišljenom obješću zbog znanosti i tehničkog napretka.

Etnološki je dokaz u biti dokaz »po vijesne elite«, a to znači neiskvarene čovjekove prirode koja traži odgovor na sva pitanja, prije svega na pitanje opstanka.

Ipak najviše žalimo što nije bogatije i uvjerljivije obraden »newmanovski« i tako duboko ljudski dokaz — iz čovjekove savjesti. Suvremeni čovjek, baš kao i spiljski, nosi taj dokaz u sebi. Ako svi drugi budu zamračeni, ovaj će se najprije javiti. »Magnetofonska« vrpca duha koji stalno opominje, prati, prosuđuje i osuđuje djela i sam život, postavljena je na »magnetofon« života od nekoga koji nadilazi i biološke, i socijalne, i kulturne, i bon-tonske zakone.

Bilo bi dobro da je pisac nakon svih dokaza donio jednu napomenu: »svjetlo u svemiru zvijezda i duša« nije dosta jako za sve ljude našeg vremena, pa neki uzdišu s kard. Newmanom da stvarnost prije sakriva nego otkriva Boga. Tu bi trebalo prebaciti »most na obalu Objave«. Istaknuti najvažniju religioznu istinu, da čovjek osobno i duhovno susreće Boga ne u »nenužnom svijetu«, niti u »sređenom svijetu«, niti u zakonitosti vlastitog duha, nego u milosrdnoj Objavi, napose u Bogočovjeku Isusu Kristu. Tad bi i u ovom djelu sve poprimito pravo značenje i prave dimenzije.

Ja bih u velikoj Kusićevoj Teodiceji napose pohvalio »portal« ovog djela. »Okvirnu problematiku« na putu bogotražnja, koju je autor majstorski zamislio i ostvario. Kriva učenja o spoznaji Božje egzistencije, pomno nabrojena i dobro postavljena, poznata su i od drugud. Šteta samo što je neke probleme (vitalizma, npr., i ateizma) pisac obrađivao ponešto rastrgano i na više mjesta. Čitaoci će s radošću pročitati prikaz o »suvremenim teodicejskim putovima«, pa i o »putovima učenjaka k Bogu«. Ovaj drugi opis nije potpun. Osim toga može koga i zvesti. Ako nabrojani učenjaci (sa stotinama drugih) pronalaze put do Boga, ne čine to kao »učenjaci«, već kao mislioci. Znanost o Bogu ništa ne govori, kako to dobro obrazlaže obraćenik i neurofiziolog dr Chauchard. Uostalom, imanas danas na stotine vrijednih učenjaka (Levy—Straus, Rostand, Haldane,

Hoyle, Dobchansky, Joliot-Curie ...) koji u svom laboratoriju ne »nalaze« Boga, jer ga ne nalaze u životu.

»Suvremeni teodicejski putovi« mnogo su uvjerljiviji, jer nisu ni ekskluzivni (ima, naime i drugih) ni polemički (oni donose osobna izrađena uvjerenja). Šest prikazanih »teodicejaca« mogu pozvati u svoje kolo i druge (šteta što nije oslikan slučaj »svjedoka izvana«, filozofa i biologa Bergsona, pa pokušaj p. de Lubaca da kroz »ontologiju« čovjeka cjeline dopre do pratemelja, Boga; isto tako i put psiho-ontologa Wusta, egzistencijalnog proroka »vjernosti i susreta« Marcela, div-

ni put »akcije« i onto-refleksije M. Blondela — jer su sve to ozbiljni pokušaji da se zacrtaju stvarni putovi k Bogu.)

I dok uza sve bratske napomene čestitamo autoru na ovom literarno bogatom i znanstveno savjesnom djelu, htjeli bismo ga zamoliti da buduće, IV izdanje, do kojega mora što prije doći, bude izdano tiskom. Bit će preglednije i svima izvanredno korisno. Naročito ako se na kraju doda popis imena i glavnih problema. Šteta da ovako zamašno i međašnje djelo ostane »prćija« i zalogaj samo jedne bogoslovske škole.

M. Škvorc